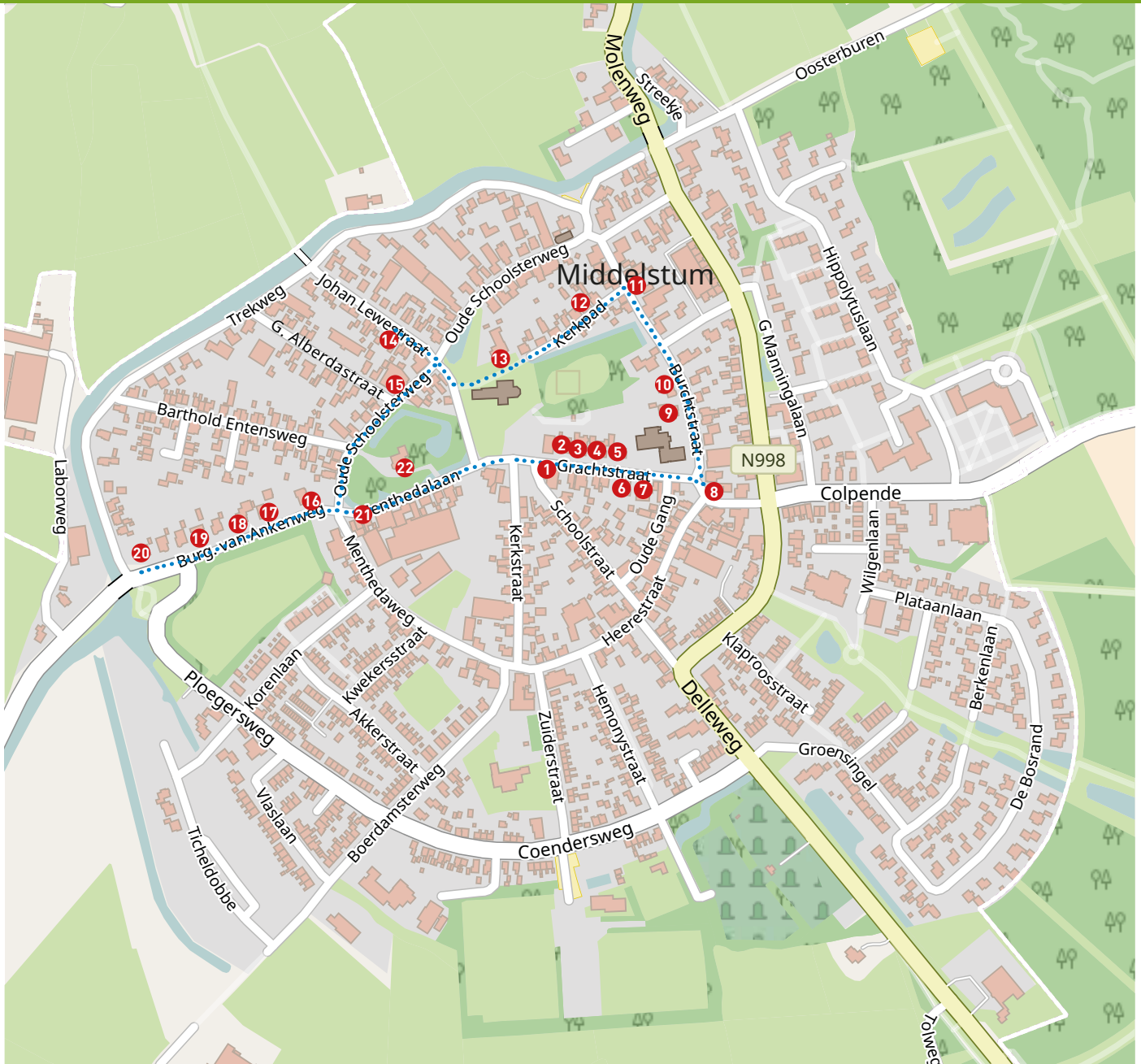

Mooi Middelstum

WOONTRENDS 1910

1. Architectenroute route Middelstum

Routeomschrijving

Startpunt Concordiaplein. Loop de hele Grachtstraat door (1/7). Aan het eind van de Grachtstraat een klein stukje naar rechts (8), daarna de Burchtstraat in (9/11). Tegenover 11; Kerkpad op (12,13). Achter de Hippolytuskkerk langs, daarna rechts. Klein stukje de Johan Lewestraat in (14). Daarna terug, rechtsaf Oude Schoolsterweg (15). Bij het kruispunt rechtsaf Burgemeester van Ankenweg (16/20) Of voor de verkorte route meteen links; 21,22). Daarna terug naar beginpunt (1).

Mooi Middelstum bestaat uit 2 routes: 1 Architectenroute "Woontrend 1910" en 2 Historische-route Middelstum/Toornwerd. De wandelingen zijn een initiatief van Stichting Dorpsbelangen en de Historische Vereniging Middelstum.

Meer informatie is te vinden op www.historischeverenigingmiddelstum.nl/downloadpagina

1 Grachtstraat 3

Rond 1879, architect onbekend, opdrachtgever onzeker.
Een woonwinkelpand, met ruimte voor de bakkerij en de winkel. Typisch de stijl van 19e eeuw: breed, een laag dak (dakkapel is van later) van de gevel gescheiden door een brede, witte daklijst. Deur in het midden, twee ramen links, twee ramen rechts: symmetrisch.

2 Grachtstraat 6

Een dertiger jaren huis: weinig versieringen, gladde, rode baksteen. Het zijn de grote lijnen, vlakken en bijzondere verhoudingen die indruk maken. Architect S.A. Veenstra, opdrachtgever Christelijke School Middelstum, 1936. De voordeur is een ornament op zich: rond, onder een boog van baksteen, blank gelakt hout en kunstig verdeeld en versierd met gekleurde raampjes.

3 Grachtstraat 8

De plechtige, sobere bouwstijl van Grachtstraat 3, 10 en 21 hield het Hogeland lang in haar greep. Rond 1890 brak een andere mode door. Het leek alsof alles kon, in kleuren, vormen en indeling: weg symmetrie, bepaal je eigen plattegrond. Rijke boeren als Menke Ubbens uit Huizinge gingen voorop, in 1908 ging hij hier rentenieren. Architect was Pieter Tilbusscher. De daklijst is ingelegd met tegeltableaus, in de randen zijn bloemen en planten te zien.

4 Grachtstraat 10

Gebouwd in 1878 door Jacob Tilbusscher, opdracht Heine Heersema.
In klassieke (* of neoclassicistische) stijl. Twee ramen links, twee ramen rechts, in het midden een portiek met deur. Daaromheen en op de hoeken van de gevel pilasters (platte zuilen), die een brede, witte daklijst lijken te dragen. De middenpilasters lopen door in een dakkapel. Daarboven een laag dak met aan beide zijden een schoorsteen. Alles in evenwicht.

5 Grachtstraat 12

Ontworpen in 1935 door architect S.A. Veenstra voor Anje Hilda Biewenga, boerendochter. Een typisch dertiger jaren huis, Groningse Amsterdamse School. Heel anders dan bv. Grachtstraat 8: grote vlakken rode baksteen, een hoog gekruist zadeldak, gemetselde bloemenbakken beneden, een houten bloembak aan de gevel, grote erker, glas in lood. Dit huis werd dertig jaar na Grachtstraat 8 gebouwd.

6 Grachtstraat 15

Verbouwd rond 1900, architect onbekend. In grote lijnen lijkt dit huis op Grachtstraat 3, 10 en 21. Symmetrisch, een deur in het midden met aan beide zijden raamkozijnen. Maar, de daklijst wordt onderbroken en de dakkapel krijgt veel meer aandacht. Er zijn versieringen: banden tussen en onder de ramen, sluitstenen erboven en bloksteen op de hoeken. Let op de kleine lettertjes: vroeger waren er geen huisnummers per straat, maar z.g. wijknummers.

7 Grachtstraat 21

In 1874 gebouwd door Jacob Tilbusscher als eigen woning, een 'selfie'. Vergelijkbaar met Grachtstraat 10, maar goedkoper gebouwd. Er zijn geen gemetselde pilasters op de hoeken en naast de voordeur. Dezelfde levensboom als nummer 10 (met één verschil!?) en een gietijzeren deurrooster. De houten pilasters in wit en zwart ogen wel minder sober. Kleine ornamentjes, consoles, dragen de lijst boven de deur.

8 Heerestraat 2

Krijn Blaak liet deze manufacturenwinkel met woning in 1928 ontwerpen door Karst Zevenberg uit Bedum. Met de Groningse Amsterdamse School was hij in Middelstum een voorloper. Hij liet openlijk zien dat hij werkte met gewapend beton, heel duidelijk boven de entree van de winkel. Eerder was zo'n ronding in hout of baksteen ondenkbaar. De halfronde betonnen balk liet Zevenberg hoger in de gevel terugkomen, boven een balkon. Zo werd het effect verdubbeld.

9 Burchtstraat 21

In 1904 liet notaris Hendricus Kooi deze woning met kantoor ontwerpen door Pieter Tilbusscher. Eigenlijk is het pand in twee stijlen gebouwd. Vanaf de Burchtstraat is te zien dat het linker deel eclectische elementen heeft. De toppen van de gevels lijken op Grachtstraat 8. Het rechter deel is meer neoclassicistisch, met de zware kroonlijst en het type dakkapel. Beneden een ranke serre, ooit toegankelijk voor beide kamers erachter.

10 Burchtstraat 19

Turfschipper Jacobus Rozema besloot in 1900 met zijn vrouw Anje te gaan rentenieren, hij 66, zij 54. Pieter Tilbusscher ontwierp de woning aan de Burchtstraat, op de Asingawierde. Met zicht rondom vanuit een woonkamer die een einde maakte aan de klassieke symmetrie. En versieringen mochten er ook op. Jacobus genoot 12 jaar van het uitzicht, Anje 31 jaar.

11 Burchtstraat 20

Architect Eildert de Jonge krijgt in 1908 de opdracht een renteniershuis te ontwerpen voor Jacob Siertsema en zijn vrouw Aaffien Medendorp van boerderij Diddingehuizen in Oosterburen. De kroonlijst van het huis is klassiek, maar de indeling wijkt daarbij af: rechts één raam, links twee en daarachter een kamer 'en suite' met schuifdeuren. De dakpannen, type Lucas IJsbrandsz, werden in Makkum gebakken tot 1920.

12 Kerkpad 1/5/9

Deze woningen werden in 1903 gebouwd door meester-timmerman Pieter van Dijken. Ze ogen nederig tussen andere huizen op deze route. Toch waren ze alleen betaalbaar voor wie een vast loon had als arbeider of vakman. Van Dijken betrok zelf een van de woningen en stelde met de andere zijn pensioen zeker. De oorspronkelijke - driemaal - twee onder één kap zijn later samengevoegd, vandaar de nummers 1, 5 en 9.

13 Kerkpad 25

In 1876 besloot het bestuur van de Hervormde Hippolytuskerk een nieuwe pastorie te bouwen en het oude woonhuis af te breken. Een timmerman uit Onderdendam kreeg de opdracht. Het waren jaren van welvaart en het neoklassieke pand werd flink versierd. Vergeleken met Grachtstraat 3, 10 en 21 - uit dezelfde jaren - is dit een pand met een hoge entree, royale ramen en opvallende versieringen. De kerkvoogden en de dominee waren er trots op.

14 Johan Lewestraat 2/4, 6/8

Twee stuks twee onder één kap, horen deze huizen bij elkaar. Uit 1934 en 1935, met dezelfde opdrachtgever, Nicolaas Bakker, dezelfde architect, Sietze Veenstra en de crisis op het dieptepunt. Bouwen was goedkoop en een beste investering: 2/4 kostte 4.600 gulden, 6/8 6.000 gulden. Vier grote, moderne woningen, die jarenlang huur oprachten. De twee panden hebben in grote lijnen hetzelfde ontwerp.

15 Oude Schoolsterweg 14

Roelf Rustema begint in 1909 een smederij, waar hij zich specialiseert in de nieuwste landbouwwerktuigen, zoals tractoren. Als de eerste radio's op de markt komen, stort hij zich daarop, ook als radioamateur. In 1935 geeft hij Sietze Veenstra opdracht een bedrijfspand te ontwerpen met werkplaatsen voor beide technieken. Bijzonder op een dorp in de dertiger jaren: een bedrijfsgebouw met werkplaatsen op twee etages.

16 Burgemeester van Ankenweg 1

In 1895 ontwerpt Eildert de Jonge dit huis en besteedt het aan voor fl. 4.998,-. Opdrachtgever Tidde Goldhoorn was 'kassier', een zelfstandige bankier met een eigen kluis, die per rijtuig de boeren afging. Vinhuizen gunde hem hier als eerste een bouwkaavel, mogelijk stond daar krediet voor zijn vastgoedonderneming tegenover. Het huis heeft nog de klassieke indeling, ramen links en rechts en in het midden de voordeur, maar de brede witte kroonlijst is verdwenen.

17 Burgemeester Van Ankenweg 2

In 1902 begon Vinhuizen met de verkoop van de zeven bouwkaavels tot aan de brug. Alle werden ontworpen door Pieter Tilbusscher. Opdrachtgever van dit pand was Duursema, bouwjaar 1905. Dit huis is het meest klassieke aan deze weg, maar allemaal zijn ze eclectisch, op nummer 8 na. Let bij dit huis op de versieringen: sluitstenen, witte banden, krullen boven de ramen en een opvallende bol met piek.

18 Burgemeester Van Ankenweg 3

In 1908 liet Willem Dethmers dit huis bouwen. Hij kwam van Toornwerd en had daar veel verdiend met de afgraving van de wierde. Zijn zoon begon er in 1914 de steenfabriek Labor. Dit ontwerp is vernieuwend door de kruiskap aan de linkerkant. Oudere woningen waren alleen in de brederichting gebouwd. Het huis is tamelijk sober versierd, donkere baksteen zorgt voor contrast.

19 Burgemeester Van Ankenweg 5

Gerhard Sietsema had een eigen smaak. Hij liet Pieter Tilbusscher in 1910 een huis ontwerpen in de 'chaletstijl', die toeristen al in de 19e eeuw oppikten in Zwitserland. Dit huis is daarvan een sobere versie. Typerend is de versiering met latten, bovenin de gevel en aan de dakkapel, waar ze ook zijn gekruist. Heel typerend bij de chaletstijl zijn de gootklossen, de dragers van de dakgoot. Ze tonen dat er een degelijke houtbewerker bezig is geweest.

20 Burgemeester Van Ankenweg 8

In 1910 kreeg Middelstum een nieuwe burgemeester. Jacob Vinhuizen was wethouder en bouwde daarvoor dit huis als huurwoning. Veertien jaar na Villa Mentheda legde hij hier met architect Pieter Tilbusscher opnieuw zijn ziel in. Ook dit is een baken voor het dorp, volledig onderkelderd en daardoor opgetild, maar de verschillen met Mentheda zijn groot. Dit is een voorbeeld van de 'Rationele stijl'.

21 Menthedalaan 16

Voor Boukje Kooistra ontwierp Sietze Veenstra in 1933 dit pand. De Friese naam Us Wente (Ons Stulpje) lag vanaf de bouwtekening vast. Een tegendraads ontwerp, door de grote ronde erker en de hoge dakkapel daarboven. Aan de achterkant is de dakkapel nog hoger, waardoor op het zuiden een royale slaapkamer ontstaat. Typerende elementen van Veenstra en de Groningse Amsterdamse school: een ronde voordeur met sprekende versieringen binnen een bakstenen boog.

22 Menthedalaan 5, Villa Mentheda

1896, opdrachtgever Jacob Vinhuizen, architect Pieter Tilbusscher, aannemer Pieter van Dijken. Na de Grote Graancrisis (1878 - 1890) in Middelstum het eerste grote huis in eclectische stijl. Vinhuizen, amateurhistoricus, gespecialiseerd in verdwenen borgen, bouwde hier een monument voor de vroegere borg Mentheda en zijn bewoner Barthold Entens.

Van de verdwenen borg Mentheda bestond geen betrouwbare tekening, Vinhuizen kon zijn fantasie de vrije loop laten. In de toren versieringen in baksteen en combinaties van vroegere stijlen. Boven de voordeur een hoog raam in neoklassieke stijl, vergelijk het eens met het 50 Euro biljet.

Bouwstijlen op een Gronings dorp 1860-1940

1860 - 1900 Neoclassicisme

Verwijst naar klassieke bouwkunst, Grieks en Romeins. Paleis op de Dam (1655) of 'neoklassiek' stadhuis Groningen (1810). Woonhuizen zijn simpeler, symmetrische gevels met voordeur in het midden. Bovenlangs een brede kroonlijst onder een laag dak, daarop vaak een dakkapel. Versieringen rond deur en ramen horen niet, alles oogt sober en plechtig.

1880 - 1925 Eclecticisme

Geén stijl, vonden experts het gebruik van allerlei versieringen en kleuren: pak maar uit andere stijlen wat jij mooi vindt. Trends: serres, verschillende tegels en ornamentjes, na 1900 vaak in Jugendstil met bloemen en planten. Ook imitaties van grachtengevels uit de 17e eeuw.

1910 - 1940 Rationalisme

Burg. van Ankenweg nr. 8 uit 1910 is hiervan in Middelstum lang het enige voorbeeld. Geen versieringen buiten, de originele lijnen van het ontwerp doen het, in donkere baksteen. Binnen de verrassing, een grote ontvangthal. Voorbeeld voor deze stijl was Berlage. Dit type huis verdwijnt niet, is vaak te herkennen in hedendaagse nieuwbouw.

1925 - 1940 Groningse Amsterdamse School

Geïnspireerd door woningwetbouw in Amsterdam rond 1920 en villa's in Bergen (N.H.). In Groningen tot 1940 van invloed bij woningen en ook bij bedrijven, zoals garages. Ontwerpen met grote gebaren: ronde muren, grote vierkante vlakken. Binnen accenten met (ruwe) baksteen, binnen bijzondere deuren, tegels en glas in lood ramen.

Bouwkundigen en architecten Middelstum 1880-1940

Jacob Tilbusscher (1824 - 1888)

Begon als timmerman/aannemer, vanaf 1870 geregeld in beeld als architect: die ontwerpt een pand, selecteert daarvoor de aannemer en controleert bouw. In deze route: Grachtstraat 10 en 21. Ook: Doopsgezinde kerk Middelstum, Ol Schoultje Huizinge, kerk Rottum.

Pieter Tilbusscher (1857 - 1934)

Zoon Jacob, leerling van K. Hoekzema Groningen. Vanaf 1883 architect, 1901 tot 1925 gemeentepopzichter voor Middelstum. In deze route: Grachtstraat 8, Burchtstraat 19 en 21, Burg. van Ankenweg 2 t/m 8, Villa Mentheda. In Middelstum tientallen panden in oude kern. Boerderijen als De Haver in Onderdendam en Eelswerd bij Rottum

Eildert de Jonge (1841 - 1918), vanaf 1878

architect en aannemer in Middelstum. In deze route: Burchtstraat 20 en Burg. van Ankenweg 1. Ook: Toren begraafplaats Toornwerd, Oude Schoolsterweg 40 (eigen woning) en boerderij Onderdendamsterweg 8.

Pieter van Dijken (Stedum 1864 - Middelstum 1934), vanaf 1894 in Middelstum.

"Meester timmerman", aannemer. Bouwde veel arbeiderswoningen, die hij vaak zelf verhuurde, zoals Kerkpad 1/5/9. Werd na onderhandse aanbesteding aannemer van de Villa Mentheda.

Karst Zevenberg (Bedum 1893 - 1960)

Als architect vanaf 1923 actief in Bedum. Vroege Groningse Amsterdamse School. Twee rijksmonumenten: Heerestraat 2 Middelstum en Rijksstraatweg 377 Haren. In deze route: Heerestraat 2.

Sietze Albert Veenstra (Langezwaag 1897 - Zuidlaren 1981)

Vanaf 1930 tot 1962 (gemeente)architect in Middelstum. Veel panden in de randen om de oude kern. In deze route: Grachtstraat 6 en 12, Johan Lewestraat 2/4 en 6/8, Oude Schoolsterweg 14 en verbouwing Villa Mentheda. Naoorlogs: gemeentehuis Grachtstraat 2, zalencentrum Vita Nova Heerestraat 39.